

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

На сучасному етапі розвитку українського суспільства значно зростають вимоги до особистості педагога, що пов'язано з глобальними соціальними, економічними, соціокультурними змінами, що відбуваються в нашій країні та світі, а також інтеграцією України в європейський соціокультурний простір.

Основні вимоги до рівня підготовки педагогічних кадрів містяться в таких державних документах, як Закон України "Про освіту", Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"), Державний стандарт вищої освіти, Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейській освітній простір. Ці документи орієнтують педагогів і науковців на всебічний розвиток особистості фахівця, набуття ним особистісних професійно-значущих якостей, розвиток його творчого потенціалу, можливостей для самореалізації.

У сучасній педагогічній системі значно розширилися функції вчителя, що вимагає від педагога високої мобільності, здатності до адаптації до нових умов і запитів суспільства, творчого підходу до виконання своїх професійних обов'язків, високого рівня знань, умінь і навичок, інтегративного мислення.

Особливо цінним у структурі особистості педагога стає рівень професійної культури, яка тісно пов'язана із особистісною, загальною культурою фахівця і є своєрідним стрижнем у роботі вчителя. Для вчителя музики, як фахівця в галузі педагогіки та мистецтва, сформованість професійної культури є надзвичайно важливим фактором його успішної професійної діяльності.

Проблеми формування професійної культури педагога, її змісту торкаються такі автори, як О. Барабанщикова, С.Бондаревська, В.Буряк, О. Гармаш, В. Гриньова, С.Єлканов, І.Зяюн, І.Ісаєв, Т. Іванова, Л. Кондрашова, Л.Нейштадт, Д.Ніколенко, Н.Ничкало, В. Паламарчук, В.Радул, А.Растрігіна, Г.Різз, О.Рудницька, О. Савченко, С.Сисоєва, В. Сластьонін, М.Шкіль та ін.

Останні десятиліття позначені значною увагою науковців до проблеми формування різних видів особистісної, загальної та професійної культури майбутніх спеціалістів. Учені звертаються до питань формування культури професійного мовлення, педагогічної праці, логічного мислення, самоосвіти, професійної самореалізації, здоров'я, моральної, естетичної, емоційної, екологічної, емпатійної, духовної, загальної, педагогічної, дидактичної, аксіологічної, рефлексивної, інформаційної, світоглядної, сміхової, інноваційної, дослідницької культури тощо. У ряді робіт розглядається проблема формування професійної, професійно-педагогічної, педагогічної культури майбутніх вчителів іноземної мови (Я.Черньонков), образотворчого мистецтва (М.Пічкур), початкової школи (І. Пальшкова), математики (Г.Михалін), соціальних педагогів (Т.Спірна), викладачів вищої школи (С. Чорна), офіцерів-прикордонників (Т.Щеголева), працівників органів внутрішніх справ (І.Михайліченко), студентів інженерно-технічних спеціальностей (С. Ісаєнко).

Особливий інтерес становлять дослідження Т.Ткаченко, що спрямовані на вивчення професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя музики, та І.Шевченко, що присвячене формуванню професійної культури майбутнього вчителя музики в позанавчальній діяльності, у ході якого автор використовує метод проектів та технологію творчого співробітництва.

Але, незважаючи на те, що науковці значну увагу приділяють питанням формування різних видів культури педагога, у педагогічній науці недостатньо висвітлена проблема формування професійної культури майбутнього вчителя музики та відсутні роботи, які б висвітлювали це питання в контексті всебічної інформатизації всіх сфер життя суспільства, у тому числі галузі педагогіки.

Таким чином, недостатня розробленість даної проблематики зумовила вибір *мети даної статті*: теоретичне висвітлення сутності та структури професійної культури вчителя музики.

Особистість учителя завжди була серед найважливіших тем досліджень науковців і роздумів видатних педагогів, які шукали і намагались змалювати ідеальний портрет педагога. Широкий спектр аспектів професійної діяльності, професійної підготовки, а також підходів до висвітлення проблеми формування особистості вчителя музики містять роботи таких науковців як О.Абдулліна, Е.Абдуллін, О.Апраксина, Б.Асаф'єв, Л.Арчабнікова, Н.Ветлугіна, О.Олексюк, В.Орлов, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, Я.Радзицька, Л.Хлебнікова, В.Шульгіна та ін.

У світі поширення культурологічного підходу в освітньо-виховному середовищі, все більшу увагу науковців у сфері музичної педагогіки привертає поняття "професійна культура вчителя музики". Представники культурологічного підходу в мистецькій освіті (О.Рудницька, Л.Рапацька та ін.) наголошують на плинності зв'язку культури і освіти, культуровідповідності мистецької освіти, що полягає в "...опануванні суб'єктами навчально-виховного процесу знаннями на рівні сучасних досягнень культури; розумінні її ролі у життєдіяльності суспільства і кожної людини; реалізації педагогічного впливу, спрямованого на прилучення до скарбниці світових і національних художніх цінностей з метою духовного розвитку особистості; формуванні творчих здібностей, світоглядної позиції, здатності до морально-естетичного самовдосконалення" [3, с.55], а також на тому, що завданням освіти, як загальної, так і професійної, є залучення людини до культурних цінностей. На думку дослідниці О.Рудницької, культура розвивається в результаті освітніх процесів і при зміні поколінь зберігається як самовідтворювальна система певних норм і зразків життя суспільства [3, с.49]. Отже, саме освітнє середовище може і повинно забезпечити умови, що сприяють формуванню професійної культури майбутніх вчителів музики.

Треба зазначити, що поряд з категорією "професійна культура вчителя музики" існують у близькій взаємодії поняття педагогічного професіоналізму, педагогічної майстерності, педагогічної творчості та професійної компетентності вчителя музики. Усі ці терміни в тій чи іншій мірі виражають якісний рівень та досконалість педагогічної праці педагога-музиканта. У той же час термін "професійна культура" характеризується творчим рівнем діяльності педагога, здатністю вчителя до творчого перетворення світу, готовністю до подальшого розвитку, креативним мисленням.

Останнім часом професійна культура педагога розглядається в контексті трьох основних підходів до цього поняття: діяльнісного (культура як передумова, мета, спосіб, інструмент педагогічної праці), особистісного (культура як концентроване вираження особистості педагога), аксіологічного (культура як система цінностей-регуляторів педагогічної праці) [1, с.115].

Розгляд основних напрямків у дослідженні професійної культури вчителя дозволив з'ясувати, що цей термін вживається для позначення інтегративної підсистеми в цілісній соціальній системі, тобто структурного елементу загальної суспільної культури (В. Гриньова, Т.Іванова, О.Ігнатюк, І.Ісаєв та ін.), а також для означення особистісного утворення вчителя, системної особистісної якості педагога (О.Гармаш, О.Ігнатюк, С.Ісаєнко, О.Краснова, Л.Нейштадт, Т.Ткаченко, І. Шевченко та ін.). Гриньова під професійною культурою розуміє особистісне утворення, що являє собою діалектичну інтегровану єдність педагогічних цінностей, які спрямовують і коригують педагогічну діяльність. Бондаревська визначає професійну культуру як сферу професійної діяльності та особистісну властивість, що охоплює динамічну систему педагогічних цінностей, творчих способів діяльності і особистих досягнень учителів. На думку Ісаєва, професійно-педагогічна культура — це міра і здатність до творчої самореалізації особистості в різних видах педагогічної діяльності і спілкування, спрямованих на освітлення, передачу, створення педагогічних цінностей і технологій, самовизначення особистості педагога [1, с.116].

Отже, під *професійною культурою педагога* найчастіше розуміють певну міру оволодіння педагогічним досвідом людства, ступінь досконалості викладача в педагогічній діяльності, цілісне особистісне утворення, сутністю якого є взаємозв'язок структурних та функціональних елементів індивіда, що знаходиться в постійному розвитку і проявляється в професійно-педагогічній діяльності, передбачає наявність певного рівня психолого-педагогічної підготовки, особистісних якостей, творчого характеру професійної діяльності, високої ціннісної зумовленості роботи вчителя тощо.

Звертаючись до вивчення особистості вчителя музики, його професійної культури, треба зазначити, що він поєднує в собі функції педагога та музиканта, і є транслятором як педагогічної, так і мистецької культури суспільства. Абдуллін зазначає, що вчитель музики — професія складна та багатогранна, така, що вимагає наявності багатьох особистісних якостей, що необхідні як для музиканта, так і для педагога. Автор також наголошує на необхідності єдності педагогічної та музичної сторін діяльності педагога-музиканта. Олексюк звертає увагу на те, що професійна діяльність вчителя музики поєднує педагогічну, виконавську, дослідницьку та інші види діяльності, які синтезовані в загально-професійних та спеціальних музикальних здібностях, знаннях та вміннях [2, с.165]. З огляду на це, вивчення професійної культури вчителя музики повинно відбуватись з урахуванням такої специфіки його діяльності.

Сучасний погляд на професійну культуру вчителя музики висвітлено в дослідженні І.Шевченко, в якому це поняття розуміється як складна інтегративна якість особистості вчителя, яка поєднує потреби, можливості та професійний досвід, спрямовує професійно-педагогічну діяльність і забезпечує творче застосування означених компонентів у практичній педагогічній діяльності [5, с.9]. Якщо розглядати професійну культуру вчителя музики як особистісне утворення, слід звернутись до зауваження О. Рудницької щодо того, що особистісна культура не є сукупністю знань, умінь, навичок, особистісних якостей, здібностей людини, а виступає узагальненою ознакою змістового наповнення життєдіяльності суб'єкта, стилю та способу його життя [3, с.49].

Аналіз поглядів на професійну культуру педагога, зокрема педагога-музиканта, дозволяє визначити *професійну культуру вчителя музики* як складне інтегративне особистісне утворення, що розглядається в єдності музичного та педагогічного компонентів, в якому відображаються професійні та особистісні якості вчителя музики, ядро якого становлять ціннісні якості особистості, що реалізуються у творчому характері професійної діяльності особистості педагога-музиканта. Професійна культура відбиває якісний рівень підготовки вчителя музики. Також виділяють індивідуально-творчий, професійно-творчий та професійно-адаптивний рівень професійної культури вчителя музики [5, с.9].

Є. Бондаревська серед ознак професійної культури педагога виділяє гуманістичну позицію вчителя, здатність вирішувати проблеми з позиції учнів,

психолого-педагогічну компетентність, розвинуте психолого-педагогічне мислення, предметно-методичну освіченість, досвід творчої діяльності та уміння її обґрунтувати, розробляти авторський проект, здатність до саморегуляції та саморозвитку, готовність до продуктивного спілкування тощо. Дослідниця В. Гриньова визначає структурні компоненти професійної культури педагога (цінності-цілі, цінності-мотиви, цінності-знання, технологічні цінності, цінності-властивості, цінності-відношення), а також функціональні компоненти (пізнавальний, виховний, дидактично-професійний, комунікативний, діагностико-організаційний, нормативний, захисний). А. Барabanщикова пропонує такі складові професійної культури педагога, як педагогічна спрямованість особистості, психолого-педагогічна ерудиція та інтелігентність, моральна чистота, гармонія раціонального й емоційного, система професійних якостей, потреб у самовдосконаленні [1, с.116].

Серед складових професійної культури саме вчителя музики Е.Абдулін виділяє музикальність, емпатійність, професійне мислення і самосвідомість, артистизм, креативність, особистісну професійну позицію. У своєму дослідженні Т.Ткаченко вказує на гармонію структурних та функціональних компонентів. Серед структурних компонентів професійної культури вчителя музики автор виділяє мотиваційний, особистісний, когнітивний і діяльнісний. Серед функцій цього феномена дослідник називає пізнавальну, виховну, комунікативну, оцінну та рекреативну функції. Причому, когнітивний і мотиваційний компоненти є підґрунтям професійно-педагогічної культури, особистісний – умовою підвищення її рівня, а діяльнісний – засобом формування [4, с.8-9].

О. Олексюк виділяє наступні якості в структурі особистості педагога-музиканта, що дозволяють йому розвиватись у професійній діяльності: теоретико-пізнавальна та волюва активність, наявність музично-естетичного тезаурусу, оцінно-критична здатність, музично-мовна здібність, здатність до творчої самореалізації в процесі естетичного аналізу, інтерпретування та імпровізації, сталий інтерес до художньо-творчої діяльності в учнівському колективі, прагнення до самовдосконалення, здатність до самоорганізації, саморегуляції дій, сформованість ціннісних орієнтацій, комунікативні здібності, емпатійність, високий ступінь сформованості дослідницької культури, розвинені музично-творчі здібності, творча спрямованість особистості [2, с.165-171].

На основі аналізу досліджень професійної діяльності та професійної культури вчителя музики можна виділити наступні структурні компоненти професійної культури педагога-музиканта: аксіологічний, мотиваційний, когнітивний, особистісний, діялісно-творчий.

Аксіологічний компонент професійної культури педагога-музиканта утворений системою цінностей і виступає фундаментом, важливою умовою та передумовою високого рівня його професійної діяльності.

Як "фахівець у галузі прекрасного" педагог-музикант втілює в життя вищі духовні цінності (істина, добро, краса) у своїй педагогічній праці. Треба зазначити, що вчитель музики має колосальний інструмент – музику – для цих цілей, що дає йому великі можливості для залучення підростаючого покоління до найвищих культурних цінностей людства. Сформованість ціннісних орієнтацій у вчителя музики дозволяють йому реалізувати свій внутрішній потенціал на засадах загальнолюдських цінностей та гуманістичних переконань, виступити транслятором найвищих ціннісних надбань багатьох поколінь, що проявляються у наукових знаннях, філософських, моральних та естетичних уявленнях людства, специфічно виражені у творах мистецтва. Особистість учителя музики повинна мати стрижень із суспільно-педагогічних, професійно-педагогічних та особистісних цінностей.

Важливе місце серед структурних компонентів професійної культури вчителя музики займає мотиваційний компонент. Даний компонент забезпечує сталий інтерес педагога до музично-педагогічної діяльності, обраної професії, бажання підвищувати власний рівень професійної культури. Це сприяє позитивному емоційному настрою на музично-педагогічну діяльність, взаємопорозумінню з учнями, установці демократичного стилю спілкування, що надзвичайно важливо на уроках музики, інтегрованих уроках мистецтва та в позакласній роботі. Сформованість мотиваційного компонента проявляється в прагненні до самовдосконалення, самоактуалізації особистості вчителя, постійній роботі над підвищенням власного рівня професійної культури. З огляду на те, що професійна діяльність учителя музики вимагає постійної позитивної установки, креативності, нових ідей, а її ефективність тісно пов'язана з емоційним наповненням занять, то виділення мотиваційного компоненту є дуже актуальним для цілісного розуміння професійної культури педагога-музиканта.

Когнітивний компонент професійної культури вчителя музики складає певна система знань, що включає в себе: теоретичні знання (педагогічні, психологічні, культурологічні, методичні, музичні); знання-засоби (знання про засоби, прийоми, технології музично-педагогічної діяльності, організаційні знання, знання про способи використання інформаційних технологій тощо); знання-цінності: етичні, естетичні, соціологічні, правові.

Особистісний компонент у структурі професійної культури педагога-музиканта являє собою сукупність особистісних якостей і здібностей, що впливають на ефективність професійної діяльності, визначає її професійну спрямованість. Цей компонент виражається в наявності в учителя музики готовності до музично-педагогічної праці, емпатійності, музикальності, професійній самосвідомості, здатності до артистизму і творчості, творчій спрямованості особистості, творчого натхнення тощо.

На основі аксіологічного, мотиваційного, когнітивного та особистісного компонентів у майбутнього вчителя музики формується *діялісно-творча складова професійної культури*. Даний компонент регулює механізм втілення знань, вмінь, навичок, особистісних якостей, загальнолюдського культурного досвіду у творчу діяльність педагога-музиканта та професійне спілкування. Особливості професійної діяльності передбачають також володіння педагогом-музикантом спеціальними вміннями та навичками. До них ми відносимо виконавські (вокальна техніка, навички інструментального виконання, тобто інструментальна підготовка, здатність до імпровізації, емоційного виконання, власної інтерпретації, сценічного виступу тощо), а також репертуарні (здатність до виконання та інтерпретації різних за жанрами та формами творів, особливо дитячого репертуару, великий репертуарний запас вчителя музики, можливість донести культурне багатство музичного матеріалу до аудиторії).

У зв'язку з поліструктурністю феномена професійної культури майбутнього вчителя музики формування даної інтегративної якості особистості є складним завданням у межах сучасного вищого навчального закладу, так як цей процес має забезпечуватись цілеспрямованим впливом на всі компоненти професійної культури майбутнього педагога-музиканта.

Подальших досліджень у цій галузі потребують питання співвідношення понять професійної культури, компетентності, майстерності та творчості вчителя музики; процес взаємоузгодження педагогічної та музичної сторін у структурі особистості педагога-музиканта; педагогічні умови формування професійної культури майбутнього вчителя музики та молодого спеціаліста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузієв Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: [монографія] / Н.В. Гузієв. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2004. – 243 с.
2. Олексюк О.М. Музична педагогіка: [навч. посібник для студентів вищих навч. закл.] / Ольга Миколаївна Олексюк. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188с.
3. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна і мистецька: [навч. посібник] / Оксана Петрівна Рудницька. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
4. Ткаченко Т.В. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Тетяна Володимирівна Ткаченко. – Х., 2000. – 23с.
5. Шевченко І.Л. Формування професійної культури майбутнього вчителя музики в позанавчальній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика проф. освіти" / Інга Леонідівна Шевченко. – К., 2008. – 21 с.

Подано до редакції 21.06.10

РЕЗЮМЕ

На основі аналізу сучасних поглядів на особистість педагога в статті з'ясовано сутність професійної культури вчителя музики, а також розглянуто зміст основних структурних компонентів цього поняття.

Ключові слова: майбутній учитель музики, професійна культура педагога, професійна культура вчителя музики.

О.В. Шимова

ПРОФЕСИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ: СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА

РЕЗЮМЕ

На основе анализа современных взглядов на личность педагога в статье раскрывается суть профессиональной культуры учителя музыки, а также рассматривается содержание основных структурных компонентов данного понятия.

Ключевые слова: будущий учитель музыки, профессиональная культура педагога, профессиональная культура учителя музыки.

O.V. Shymova

PROFESSIONAL CULTURE OF MUSIC TEACHER: ESSENCE AND STRUCTURE

SUMMARY

Basing on analysis of contemporary views on teacher's personality, the article reveals the essence of professional culture of Music teacher; examines contents of the main structural components of the concept.

Keywords: future Music teacher, professional culture of teacher, professional culture of Music teacher.
